

A MAGYARORSZÁGI KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK PÉNZÜGYI STABILITÁSA ÉS FORRÁSHOZ JUTÁSA

Kazainé Ónodi Annamária

A tanulmány a Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézetében működő Versenyképesség Kutató Központ és a Vállalkozók Országos Szövetsége közötti együttműködés keretében készült, az utóbbi megbízására. A tanulmány célja a többségi belföldi tulajdonban levő kis- és középvállalatok önfinanszírozó képességének és hitelfelvételi lehetőségének áttekintése, illetve az esetleges problémák azonosítása volt. A kutatási eredmények azt mutatták, hogy a finanszírozási struktúrában a saját tőke magas arányát nem hitelfelvételi nehézségek okozzák, hanem az elsődlegesen saját forrásból finanszírozó vállalatok számára más finanszírozási lehetőségek is rendelkezésre állnak. Bár az általános elégedettség a bankokkal csökkenő tendenciát mutat, még mindig jónak értékelhető. Komoly hitelfelvételi nehézségekkel a vállalatok többsége nem szembesült. A pályázati rendszerrel kapcsolatban a vállalatvezetők érzékelték némi javulást, de még mindig nem beszélhetünk általános elégedettségről. Bár a kutatás eredményei arra utalnak, hogy 2013-ban a növekedést elsősorban nem a hitel-, illetve a külső forráshiány akadályozta, fontos hangsúlyozni, hogy a leginkább finanszírozási gondokkal küzdő induló és fiatal vállalkozások, illetve a mikrovállalkozások nem reprezentálták magukat az elemzett adatbázisban.

JEL-kódok: G2, G3

Kulcsszavak: vállalati finanszírozás, tőkeszerkezet, banki szolgáltatások, hitelfelvétel, pályázati rendszer

BEVEZETŐ

A tanulmány a Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézetében működő Versenyképesség Kutató Központ és a Vállalkozók Országos Szövetsége közötti együttműködés keretében készült, az utóbbi megbízására. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy mi jellemzi a hazai kkv-szektor finanszírozási szerkezetét, milyen az önfinanszírozó képessége, milyen hitelfelvételi és EU-forrásokhoz jutási lehetőségei vannak, tapasztalhatóak-e problémák a hazai vállalatok tőkeellátottsága és finanszírozása terén. A kutatás alapjául a 2013-as vállalati versenyképességi kutatás adatbázisa szolgált, amely a Versenyképesség

Kutató Központ „Versenyben a világgal” kutatási program sorozatának ötödik tagja. A felmérést 2013 májusa és novembere között bonyolították le a TÁRKI munkatársainak közreműködésével.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A vállalatok forrásszerkezetének és tőkeellátottságának vizsgálata során különösen fontos, hogy tisztában legyünk a vizsgált vállalati kör jellemzőivel. A kutatás alapjául szolgáló, 2013-as vállalati versenyképességi felmérésben az 50 fő feletti, legalább négy éve működő, jogi személyiséggel rendelkező vállalatokat keresték meg, ügyelve a méret és terület szerinti reprezentativitásra. A 300 vállalatot tartalmazó mintában a középvállalatok domináltak (72,7%), a nagyvállalatok aránya 16,7% volt. A vállalatok többsége (45%) a feldolgozóiparban működött, de képviselték magukat a kereskedelmi (20%), építőipari, egyéb szolgáltató, mezőgazdasági, élelmiszeripari vállalatok is. A vállalatok többsége belföldi tulajdonban volt (71,3%), az állami tulajdonú cégek aránya 5,7, míg a külföldi tulajdonban levők aránya 23 százalék. (A minták részletes jellemzését l. *Chikán–Czakó–Wimmer*, 2014.)

Vizsgálatunk fókuszában a többségi belföldi tulajdonban levő kis- és középvállalatok voltak. A többségi belföldi tulajdonban levő kisvállalatok aránya a teljes mintán belül 10% alatt volt (29 vállalat), míg a minta vállalatainak több mint a fele (170 vállalat) belföldi tulajdonban levő középvállalat. Az alapsokaságunk e tanulmány számára így 199 vállalat. A kérdőív különböző kérdéseinél a válaszadási hajlandóság 100% és 18% (hitelfelvételi célok) között mozgott. Ebből adódóan az egyes kérdéscsoportoknál különböző elemszámú mintából vonhattunk le következtetéseket. A vizsgált mintában az átlagos alkalmazotti létszám 81 fő. A vállalatoknak kevesebb mint a fele végzett exporttevékenységet, 24%-uk rendelkezett 50% feletti exportintenzitással.

A tőkeszerkezet, a hitelezési gyakorlat és a bankkapcsolatok árnyaltabb elemzése érdekében a vállalatokat tőkeszerkezetük és a hitelfelvételi gyakoriságuk alapján klaszterelemzés segítségével három csoportba soroltuk, ezáltal lehetővé vált többek között az elsődlegesen saját tőkéből finanszírozó és a gyakori hitelfelvétellel jellemezhető, belföldi tulajdonú kis- és középvállalatok összehasonlítása.

A VÁLLALATOK FORRÁSSZERKEZETE

A vállalatok finanszírozását és forrásszerkezetét vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a mintában *a többségi belföldi tulajdonú kis- és középvállalatok (kkv-k) 46,7%-a egyáltalán nem vagy csak ritkán vett igénybe bankhitelt.* A gyakori hitelfelvétel

36%-ukra volt jellemző (l. 1. táblázat). Ez összhangban van a 2009-es kis- és közép vállalatok stratégiáját megalapozó monitoring jelentéssel, amely szerint a vállalkozások fejlesztéseiket elsősorban saját forrásból, másodsorban bankhitelből finanszírozzák. 2000–2005 között a vállalkozások 20-25%-a rendelkezett hitellel; 2000 után a kkv-szektor hitelaktivitása megnőtt, majd megtorpant a 2009-es gazdasági válság hatására (l. Gál, 2013; Ganczer, 2010; Monitoring jelentés, 2009). A magyarországi kkv-szektor hitelfelvételi aktivitása elmarad az európai uniós átlagtól (l. Monitoring jelentés, 2009).

1. táblázat

Hitelfelvétel gyakorisága a többségi belföldi tulajdonú kis- és közép vállalatoknál 2013

	db	%
Soha (1)	41	32,0
Ritkán (2)	19	14,8
Közepes mértékben (3)	22	17,2
Gyakran (4)	16	12,5
Igen gyakran (5)	30	23,4
Összesen	128	100,0

Forrás: Versenyképességi adatbázis

A forrásszerkezet részletesebb elemzéséhez klaszterelemzést végeztünk, ennek során egyaránt támaszkodtunk a 2012-es pénzügyi adatokra és a vállalatoknak az önbevallásuk szerinti hitelfelvételi gyakoriságára. Első lépésben a mérlegadatok alapján kialakítottuk egy eladósodottsági kategóriát. A vállalatokat hat csoportba soroltuk be annak az alapján, hogy rendelkeztek-e 2012 december 31-én hosszú lejáratú kötelezettséggel, rövid lejáratú hitelállománnyal, illetve mekkora volt a saját tőke aránya az összes forráson belül. A 2. táblázat azon vállalatok pénzügyi mutatóinak átlagos adatait tartalmazza, amely egy előzetes pénzügyi megbízhatósági vizsgálaton (eszköz-forrás egyezés) megfeleltek, illetve nem volt negatív a saját tőke. A teljes vállalati mintában 5 vállalat rendelkezett negatív saját tőkével, ez nem éri el a minta 3%-át.

A vizsgált vállalatok 44%-ánál volt jelentősebb a hosszú lejáratú idegen források aránya (14,28%) a rövid lejáratú hitelek aránya mellett (15,56%, l. 2. táblázat, 6. eladósodottsági kategória). Ez részben összhangban van Sinkovics 2003-as felméréseinek eredményeivel, aki a kisvállalatoknál a hosszú lejáratú hitelek 13%-os arányát és a rövid lejáratú hitelek 36%-os arányát mutatta ki a 2002-es mérlegadatok elemzése alapján. A közép vállalatoknál a hosszú lejáratú kötelezettségek

aránya 72%-os, a rövid lejáratú hitelek aránya 23%-os volt számítása szerint. A mi vizsgálatunk alapján a leginkább eladósodott vállalati kategóriában az átlagos sajáttőke-arány 35,8% volt, amely alatta van Sinkovics 2002-es, átlagban 41%-os arányának. Bár az 5. kategóriába tartozó vállalatok rendelkeztek hosszú lejáratú idegen forrással, a saját tőke átlagos aránya 75% volt.

Magas sajáttőke-arány jellemzi az 1. eladósodottsági kategóriába (79,8%) és a 3. kategóriába (77,67%) tartozó vállalatokat. Az 1. kategóriába tartozó vállalatok nem rendelkeztek sem hosszú lejáratú kötelezettségekkel, sem rövid lejáratú hitelekkel, a szállító állomány aránya 6% alatt volt. A 3. kategóriába tartozó vállalatok, bár rendelkeztek rövid lejáratú hitellel, ennek az átlagos aránya nem érte el a 6%-ot. Összességében a vizsgált vállalatok 41%-ánál volt 75%-nál magasabb a saját tőke aránya az összes forrásokon belül (1, 3, 5., kategória). A 2. és 4. kategóriába tartozó vállalatok forrásösszetétele a megadott pénzügyi adatok alapján nem egyértelmű, a számított mutatók a saját tőke alacsony arányát (32-33%) mutatják. A 2. kategóriában a saját tőke mellett a szállítói finanszírozás, míg a 4. kategóriában a szállítói finanszírozás mellett (24,8%) a rövid lejáratú hitelek (20%) is meghatározóak. A kapott eredmények összehasonlíthatók Gál (2013) klaszterelemzésének eredményeivel. Nála a majdnem kizárólagosan saját tőkéből finanszírozott vállalatok aránya 27% volt, amely megközelítőleg megegyezik az általunk alkalmazott besorolás első két kategóriájának 24,5%-os arányával.

2. táblázat

Belföldi kis- és közép vállalatok forrás szerkezete a kialakításra kerülő eladósodottsági kategória szerinti bontásban*

Eladósodottsági kategória	Vállalatok megoszlása	Saját tőke /Mérleg-főösszeg 2012	Hosszú lejáratú kötelezettség/ Mérleg-főösszeg 2012	Rövid lejáratú hitel / Mérleg-főösszeg 2012	Szállítók/ Mérlegfőösszeg 2012
n = (25)	16,34%	79,82%	0,00%	0,00%	5,77%
n = (11)	7,19%	33,71%	0,00%	0,00%	19,80%
n = (7)	4,58%	77,67%	0,00%	5,73%	6,92%
n = (11)	7,19%	32,35%	0,00%	20,05%	24,83%
n = (31)	20,26%	75,23%	3,74%	4,18%	6,61%
n = (68)	44,44%	35,81%	14,28%	15,56%	13,91%
Összesen n = (153)	100,00%	52,50%	7,11%	11,06%	11,99%

Megjegyzés: *Mérlegadatokból számított mutatók, pénzügyileg szűrt adatok

A klaszterképzés az előbbieken bemutatott eladósodottsági kategória és a vállalatok hitelfelvételi gyakorisága (l. 1. táblázat) alapján történt, amely három fő csoportot azonosított (a klaszterek elemszámait l. 3. táblázat).

Az első csoportba az alapvetően saját forrásból finanszírozó vállalatok kerültek. 2012-ben náluk a saját forrás átlagos aránya 70% volt, 2012-ben a mérleg alapján nem rendelkeztek hosszú lejáratú kötelezettségekkel, a rövid lejáratú hitelek aránya 2,3% (l. 4. táblázat). A vállalatok több mint a fele (51,5%) egyáltalán nem vett fel hitelt, 15%-ukra a ritka, 30%-ukra a közepes mértékű hitelfelvétel a jellemző (l. 5. táblázat). A másik két klaszterben a saját tőke aránya 50% alatt volt, a hosszú lejáratú kötelezettségek aránya 8-9%, a rövid lejáratú hiteleké 12-16%. Annak ellenére, hogy a pénzügyi adatok alapján a két vállalatcsoport finanszírozási szerkezete hasonlónak tűnik, a hitelfelvétel gyakoriságában jelentős különbség áll fenn. A második klaszterben önbevallás alapján viszonylag ritka a hitelfelvétel, míg a harmadik klaszterben az összes vállalat úgy nyilatkozott, hogy gyakran vesznek igénybe hitelt (részletes adatokat l. 3., 4., 5. táblázat).

3. táblázat

Forrásszerkezet-klaszterek elemszámai és arányai a teljes mintán, illetve a belföldi kkv-körben

Forrásszerkezet- klaszterek	Gyakoriság teljes mintában		Gyakoriság belföldi kkv-k között	
	db	%	db	%
Sajáttőke-dominancia	52	29,5%	33	27,70%
Idegen forrás jelenléte, ritka hitelfelvétel mellett	67	38,1%	44	37%
Idegen forrás jelenléte, gyakori hitelfelvétel mellett	57	32,4%	42	35,30%
Összesen	176,0	100%	119,0	100%

4. táblázat

Forrásszerkezet-klaszterek jellemzői a belföldi kkv-körben*

Forrásszerkezet klaszterek	Saját tőke/ Mérleg- főösszeg 2012	Hosszú lejáratú kötelezettség/ Mérleg- főösszeg 2012	Rövid lejáratú hitel /Mérleg- főösszeg 2012	Szállítók/ Mérleg- főösszeg 2012
Sajáttőke-domi- nancia (n = 26)	70,5%	0,0%	2,3%	10,9%
Idegen forrás jelenléte, ritka hitelfelvétel mellett (n = 38)	45,8%	9,4%	16,8%	14,5%
Idegen forrás jelenléte, gyakori hitelfelvétel mellett (n = 35)	48,6%	8,3%	12,1%	11,5%

*Megjegyzés: *Mérlegadatokból számított mutatók*

5. táblázat

**A hitelfelvétel gyakorisága forrásszerkezet-klaszterek szerinti bontásban
a belföldi kkv-körben**

	Sajáttőke- dominancia		Idegen forrás jelenléte, ritka hitelfelvétel mellett		Idegen forrás jelenléte, gyakori hitelfelvétel mellett	
	db	%	db	%	db	%
Soha (1)	17	51,5%	21	47,7%	0	0,0%
Ritkán (2)	5	15,2%	12	27,3%	0	0,0%
Közepes mértékben (3)	10	30,3%	11	25,0%	0	0,0%
Gyakran (4)	0	0,0%	0	0,0%	15	35,7%
Igen gyakran (5)	1	3,0%	0	0,0%	27	64,3%
Összesen	33	100,0%	44	100,0%	42	100,0%

A 2012-es pénzügyi adatok elemzésén túl a vállalatvezetők értékelése alapján alakíthattunk ki egy viszonylagos képet a 2013-as vállalati forrásszerkezetről, amely alátámasztotta a korábbi megállapításokat. Az elsődlegesen saját tőkéből finanszírozó vállalatoknál az idegen források aránya 20% körül volt, a rövid lejáratú források aránya náluk a legalacsonyabb (17%), a rövid lejáratú forrásokon belül a szállítóállomány a legjelentősebb. A gyakori hitelfelvétellel jellemezhető csoporton belül volt a legmagasabb az idegen források aránya (35,47%), náluk volt a legmagasabb a rövid lejáratú források aránya (44%), amelyen belül a rövid lejáratú bankhitelek (42%) és a szállító állomány (30%) volt a két legmeghatározóbb tétel.

A vállalatok finanszírozási politikájának megértéséhez visz közelebb a pénzügyi stratégia prioritásainak vizsgálata. A vállalatvezetőket arra kérték, hogy 11 lehetséges pénzügyi prioritást értékeljenek annak az alapján, hogy az mennyire jellemzi vállalati gyakorlatukat. A legszembeszökőbb különbség, hogy a *gyakori hitelfelvevő vállalatok pénzügyi stratégiájában a likviditás megőrzése volt a legfontosabb szempont*, megelőzve még a második helyen végző jövedelmezőséget is. A másik két klaszterben a legfontosabb szempont a költségek csökkentése volt, ezt követte az elsődlegesen saját tőkéből finanszírozó vállalatoknál a fizetési ígéretek, határidők betartása, a ritka hitelfelvevőknél a jövedelmezőség; a likviditás megőrzése nem tartozott az öt legfontosabb szempont közé. A gyakori hitelfelvevő vállalatok likviditási problémáihoz az is hozzájárulhat, hogy önfinanszírozó képességük gyengébb, jövedelmezőségük önbevallásuk alapján iparági átlag alatti. Ezzel szemben azoknál a vállalatoknál, ahol nem volt gyakori a hitelfelvétel, a jövedelmezőségüket átlag körülínek, illetve átlag felettinek értékelték. Gál (2013) vizsgálatában szintén azt állapította meg, hogy a magasabb jövedelmezőség magasabb sajáttőke-aránnyal párosult.

HITELEZÉSI GYAKORLAT ÉS BANKKAPCSOLAT

A vizsgált vállalati körben a felvett hiteleknek átlagosan több mint a fele (55%) rövid lejáratú forinthitel volt, ezt követte a hosszú lejáratú forinthitelek 40%-nál magasabb aránya. Tulajdonosi hitel legnagyobb mértékben (30%) az elsődlegesen saját tőkével finanszírozó vállalatoknál fordult elő, a legalacsonyabb arányt (9,9%) a rendszeres hitelfelvevőknél tapasztaltuk. A saját tőkével finanszírozó vállalatok nem vettek fel devizahitelt, a devizahitel aránya a ritka hitelfelvevőknél volt a legmagasabb (25,9%).

A többségi belföldi tulajdonú kis- és középvállalati körben a *leggyakoribb hitelfelvételi cél a gépek, berendezések, járművek vásárlása* volt. Ugyanez mondható el a *gyakori hitelfelvétellel jellemezhető vállalati köréről, ahol szinte egyáltalán nem volt jellemző a banki tartozások kiegyenlítése, illetve az ingatlanvásárlás*. Az elsődle-

gesen saját forrásból finanszírozó vállalati körből csupán négy vállalat töltötte ki ezt a kérdést (4%), náluk a gépek, berendezések, járművek vásárlása mellett közel azonos gyakorisággal szerepelt az anyagvásárlás és az adótartozások kiegyenlítése (l. 6. táblázat).

6. táblázat

Hitelfelvételi célok

Hitel- felvételi célok	Forrásszerkezet-klaszterek			
	Belföldi tulajdonú kkv (n = 36)	Sajáttőke dominancia (n = 4)	Idegen forrás jelenléte, ritka hitelfelvétel mellett (n=13)	Idegen forrás jelenléte, gyakori hitelfelvétel mellett (n=41)
Gépek, berendezések, járművek vásárlása	3,17	3,50	2,31	3,82
Ingtatlanvásárlás	1,83	2,25	1,46	1,64
Anyagvásárlás	2,61	3,50	2,38	2,30
Bérfizetés	1,94	2,50	1,62	2,20
Tartozás kiegyenlítése a szállítók felé	2,09	2,00	1,69	2,55
Banki tartozás kiegyenlítése	1,97	2,75	1,54	1,80
Adótartozás kiegyenlítése	2,00	3,25	1,54	2,20

Megjegyzés: 5 fokozatú Likert-skálán 1: egyáltalán nem fordult elő, 5: nagyon gyakori volt

A belföldi tulajdonú kis- és középvállalatok vezetői általánosságban *nem érezték jelentős problémának a hitelfelvételt*. Az éven belüli hitelfelvétel könnyebb, mint hosszú lejáratú hitelhez jutni (a statisztikai próbák alátámasztották a különbséget). A vállalatok 22%-a érezte nehéznek az éven belüli hitelfelvételt, ez az arány 27% volt az éven túli hitelfelvétel esetében. A megkérdezett kis- és középvállalatok 40%-ának nem jelentett problémát sem az éven túli, sem az éven belüli hitelfelvétel (l. 7. táblázat).

7. táblázat**Hitelhez jutási lehetőség: a belföldi tulajdonú kkv-szektor véleménye**

	Éven belüli hitel		Éven túli hitel	
	db	%	db	%
Képtelen hitelt szerezni	8	6,5	13	10,7
Nehéz hitelhez jutni	20	16,3	20	16,5
Közepes mértékű	43	35,0	39	32,2
Könnyű hitelhez jutás	24	19,5	26	21,5
Nagyon könnyen	28	22,8	23	19,0
Összesen	123	100,0	121	100,0

A hitelfelvételt legkönnyebbnek a rendszeres hitelfelvevők érezték, míg az elsődlegesen saját tőkéből finanszírozók közepes mértékűnek tekintették. Ez azt is jelenti, hogy a saját tőke magas aránya nem magyarázható hitelfelvételi nehézségekkel, inkább az állhat a háttérben, hogy e vállalatok számára más finanszírozási lehetőségek is rendelkezésre állnak, nem kényszerülnek hitelfelvételre.

A kapott eredmények összhangban állnak a 2009-es monitoring jelentéssel, ahol többek között rákérdeztek a növekedést gátló tényezőkre is. A vállalatok 2009-ben a leginkább gátló tényezőnek a magas adó- és társadalombiztosítási terheket, a gazdasági szabályozás kiszámíthatatlanságát, a kereslet hiányát és az erős versenyt tekintették. 100-as skálán a tőkehiányt 31-nek, a hitelhiányt 15-nek értékelték, szemben például a magas adók 76-os értékével (l. Monitoring jelentés, 2009). A 2006-os európai bizottsági felmérés is azt mutatta, hogy nincsenek komoly finanszírozási gondok, a megkérdezett vállalatok 86%-a volt elégedett a finanszírozási helyzetével (átvéve Ganczer, 2010-ből). Feltételezhetjük, hogy 2013-ban a hazai kkv-szektor növekedését elsősorban nem a hitelhiány akadályozta.

Annak ellenére, hogy a kis- és középvállalkozások többsége számára nem jelent komoly problémát a hitelhez jutás, a *hitelhez jutási lehetőséget a válság előtti évekhez képest romlónak tekintették*. A rövid és hosszú lejáratú hitelek megítélésében összességében nem mutatkozott statisztikailag szignifikáns különbség. A vállalatok kevesebb mint 15%-a érzékelt javuló tendenciát, többségük (43-47%) változatlan hitelfelvételi lehetőségeket tapasztalt, míg több mint 40%-uk romlónak ítélte a tendenciákat (l. 8. táblázat). Forrásszerkezet-klasztterek szerint vizsgálva a kérdést, a helyzet még inkább elgondolkasztató. Egyrésztől mindegyik csoportban

az átlagos vélemény romló tendenciát jelzett, másrészt a legtöbb hitelfelvételi tapasztalattal rendelkező, gyakori hitelfelvevő vállalatok értékelték legnegatívabbnak a változás irányát. Ebben a vállalatcsoportban már statisztikailag is szignifikáns különbséget tapasztaltunk a rövid és hosszú lejáratú hitelfelvétel nehézsége között. A hosszú lejáratú hitelek esetében még kedvezőtlenebb volt a változás. A romló hitellehetőségeket több más tanulmány is alátámasztotta.

8. táblázat

A hitelhez jutási lehetőség változása a válság előtti időszakhoz képest: a belföldi tulajdonú kkv-szektor véleménye

	Éven belüli hitel		Éven túli hitel	
	db	%	db	%
Lényegesen romlott	16	12,8	14	11,8
Romlott	38	30,4	36	30,3
Nem változott	54	43,2	56	47,1
Javult	13	10,4	8	6,7
Lényegesen javult	4	3,2	5	4,2
Összesen	125	100,0	119	100,0

Annak ellenére, hogy a válság előtti helyzethez viszonyítva, a hitelfelvételi lehetőséget a vállalatok romlónak tekintették, *a bankokkal való általános elégedettség még mindig jónak tekinthető*. Ez abban is megmutatkozik, hogy *a vállalatok többsége nem szándékozik bankot váltani*. A bankváltás valószínűsége a gyakori hitelfelvevő vállalatoknál volt a legmagasabb, 21%-uk tartotta ezt elképzelhetőnek a jövőben.

A többségi belföldi tulajdonban levő kis- és középvállalatok 75%-ának egy számlavezető bankja volt, ez az arány még magasabb (83%) a saját forrásból finanszírozó vállalatok esetében, viszont a gyakori hitelfelvevőknél csak 59% (ebben a csoportban a vállalatok 29%-ának kettő, 8%-ának három számlavezető bankja volt.) A vállalatok többsége két-három bankkal tartott kapcsolatot. A gyakori hitelfelvevő vállalatok szignifikánsan több bankkal tartottak kapcsolatot (2,28), mint az elsődlegesen saját tőkéből finanszírozók (1,74). (A részletes adatokat l. a 9. táblázatban.)

A vállalatok *a legfontosabb bankjukkal való kapcsolatukat jónak értékelték* (4-es érték 5 fokozatú skálán). A gyakori hitelfelvevők és az elsődlegesen saját tőkéből

finanszírozó vállalatok értékelése között nem lehetett statisztikailag szignifikáns különbséget kimutatni az általános értékelésben, viszont a bankkapcsolat egyes elemeiben már felfedezhetők eltérések. A vállalatok általánosságban a kötelező/kért információáramlást érezték a legjobbnak (4 feletti értékelés). Míg a gyakori hitelfelvevők a vállalatokról a bank irányába történő információáramlást érezték erősebbnek (4,61 a 4,16-os értékkel szemben), addig a saját tőkéből finanszírozó vállalatok a banki információszolgáltatást kedvezőbbnek értékelték (önkéntes információszolgáltatás esetében 3,91), mint a gyakori hitelfelvevők (3,55). A legrosszabb értékelést a pénzügyi környezet változásáról történő tájékoztatás (3,46) és a kötelező feladatokon túli problémamegoldás kapta (3,49), de még ebben a két esetben is inkább semleges, mint negatív értékelésről beszélhetünk. A banki értékelés összehasonlítása is megerősítette azt a korábbi megállapítást, hogy az elsődlegesen saját tőkéből finanszírozó vállalatok általánosságban nem azért nem vesznek fel bankhitelt, mert nem kapnának, vagy rossz véleményük lenne a bankokról, hanem más a finanszírozási politikájuk. Ehhez a megállapításhoz fontos hozzátenni, hogy a versenyképességi kutatás során a minta kialakításakor alapelveként az 50 fő feletti és legalább négy éve működő, jogi személyiséggel rendelkező vállalatokat keresték meg.

A mintában vizsgált belföldi tulajdonú kis- és középvállalati kör több mint 70%-ában nem fordult elő hitel- vagy kamatfizetés-átütemezés kérése, illetve késedelmes fizetés. A leggyakoribb hitelfelvevő vállalatok csupán 12%-ánál fordult elő gyakori átütemezéskérés, a másik két klaszterben nem volt ilyen vállalat. A késedelmes fizetést még kevésbé tartották jellemzőnek a vállalatok. A gyakori hitelfelvevők körülbelül 20% nyilatkozott úgy, hogy közepes mértékű volt a hitelek vagy kamatok késedelmes fizetése, 78%-ukra egyáltalán nem volt jellemző az önértékelésük szerint (l. 10. és 11. táblázat).

10. táblázat

Hiteltörlesztés- és kamatfizetés-átütemezés kérésének gyakorisága

Átütemezés- kérés gyakorisága	Forrásszerkezet-klaszterek			
	Belföldi tulajdonú kkv (n = 90)	Sajáttőke- dominancia (n=13)	Idegen forrás jelenléte, ritka hitelfelvétel mellett (n=24)	Idegen forrás jelenléte, gyakori hitelfelvétel mellett (n=41)
Egyáltalán nem	71,1%	69,2%	70,8%	75,6%
Ritkán	11,1%	7,7%	12,5%	12,2%
Közepes mértékben	10,0%	23,1%	16,7%	0,0%
Gyakran	7,8%	0,0%	0,0%	12,2%
Nagyon gyakran	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

11. táblázat

Késedelmes hiteltörlesztés és kamatfizetés gyakorisága

Késedelmes fizetés gyakorisága	Forrásszerkezet-klaszterek			
	Belföldi tulajdonú kkv (n = 92)	Sajáttőke- dominancia (n=14)	Idegen forrás jelenléte, ritka hitelfelvétel mellett (n=24)	Idegen forrás jelenléte, gyakori hitelfelvétel mellett (n=41)
Egyáltalán nem	77,2%	92,9%	79,2%	78,0%
Ritkán	8,7%	0,0%	20,8%	2,4%
Közepes mértékben	12,0%	7,1%	0,0%	19,5%
Gyakran	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Nagyon gyakran	2,2%	0,0%	0,0%	0,0%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

PÁLYÁZATOK

A megkérdezett belföldi tulajdonú kis- és középvállalatok 65%-a semmilyen pályázaton nem vett részt 2009 és 2013 között. A legnagyobb arányban az Új Széchenyi Terv keretein belül pályáztak a vállalatok, ezt követően az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program és a tisztán hazai finanszírozású (minisztériumi, önkormányzati, alapítványi) támogatási programok voltak a legnépszerűbbek. (A 12. táblázat értékeit óvatosan kell kezelni, mivel a pályázatokra vonatkozó kérdések kitöltési aránya 51% volt. A pályázatok esetében a megoszlási viszonszámokat a kitöltő vállalatok arányában határoztuk meg, az összes pályázat számszerűsítése során viszont azt feltételeztük, hogy a kérdőívet nem kitöltő vállalatok nem vettek részt semmilyen pályázaton sem.) A pályázatok egymáshoz viszonyított értékeléséről viszont egy relatív megbízható képet kapunk. A pályázatok igénybevételi gyakoriságával összhangban van a vállalatok értékelése. A vállalati versenyképesség javítása szempontjából legfontosabbnak az Új Széchenyi Tervet, ezt követően az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programot és a tisztán hazai finanszírozású (minisztériumi, önkormányzati, alapítványi) támogatási programokat tekintették (l. 13. táblázat).

A pályázatokat a vállalatok összességében hasznosnak tekintették versenyképességük javítása szempontjából. A legtöbben azzal az állítással értettek egyet, hogy a pályázati támogatások nélkül nem tudták volna a beruházásokat gazdaságosan megvalósítani. Nagyobb arányban volt jellemző a már korábban elhatározott beruházások finanszírozása pályázati pénzekből, mint új beruházások kezdeményezése a pályázati lehetőségek hatására. A vállalatvezetők úgy értékelték, hogy a pályázati pénzen megvalósított beruházások növelték a vállalat versenyképességét, viszont az alkalmazotti létszám növeléséhez nem járultak hozzá (l. 14. táblázat).

A nem pályázó vállalatoknak körülbelül a fele adta meg a nem pályázásának okait. Elsődlegesen (48%) azért nem indultak a pályázatokon, mert nem volt szükségük pótlólagos forrásokra. A vállalatok 22%-a nem rendelkezett elegendő információval a pályázati feltételekről, 35%-a túl bonyolultnak tartotta az eljárást, illetve 25% nem felelt meg a pályázati feltételeknek.

Annak ellenére, hogy a pályázati rendszer kismértékű javulását érzékelték a vállalatok az elmúlt öt év alatt, még mindig nincs teljes elégedettség. Közepes mértékben értettek egyet azzal a vállalatvezetők, hogy a pályázati rendszer a megfelelő területekre és vállalatcsoportokra koncentrál, ugyanakkor a pályázati rendszer átláthatóságával kapcsolatban még mindig érzékelnek problémákat (l. 15. táblázat).

12. táblázat**Pályázatokon való részvétel gyakorisága**

Pályázatok	Pályázatok száma						6-nál több
	0	1	2	3	4	5	
Új Széchenyi terv (n=84)	47,6%	22,6%	9,5%	8,3%	4,8%	3,6%	0,0%
Új Magyarország Vidékfejlesztési program (n=78)	61,5%	20,5%	9,0%	5,1%	2,6%	0,0%	1,3%
Egyedi kormány- döntéssel nyújtott támogatások euró- pai uniós forrásból (n=62)	88,7%	6,5%	3,2%	0,0%	1,6%	0,0%	0,0%
Más, EU által társfinanszírozott pályázatok (n=70)	75,7%	10,0%	7,1%	4,3%	0,0%	1,4%	1,4%
Egyéb külföldi finanszírozású pá- lyázatok (n=57)	94,7%	1,8%	1,8%	0,0%	0,0%	1,8%	0,0%
Tisztán hazai finanszírozású (minisztériumok, önkormányzatok, alapítványok) támogatási programok (n=65)	72,3%	15,4%	4,6%	3,1%	1,5%	1,5%	1,5%
Összes pályázat vonatkozásában (n=199)	65,8%	9,5%	8,0%	3,5%	3,0%	4,0%	6,0%

13. táblázat

Versenyképesség szempontjából a legfontosabbnak tartott pályázat (többségi belföldi tulajdonban levő kis- és középvállalatok véleménye)

	db	%
Új Széchenyi Terv	24	38,10%
Új Magyarország Vidékfejlesztési Program	15	23,80%
Tisztán hazai finanszírozású (minisztériumi, önkormányzati, alapítványi) támogatási programok	13	20,60%
Más, EU által társfinanszírozott pályázatok	9	14,30%
Egyedi kormánydöntéssel nyújtott támogatások európai uniós forrásból	2	3,20%
Egyéb külföldi finanszírozású pályázatok	0	0,00%
Összesen	63	100,00%

14. táblázat

A pályázatok hatása a vállalatok működésére

	Mean	N	Std. Deviation
Jelentős finanszírozási forrást teremtettek a már korábban elhatározott beruházásokhoz.	3,57	76	1,389
A pályázati lehetőségek új beruházásokra ösztönözték vállalatunkat, amelyeket enélkül tőke hiányában nem indítottunk volna el.	3,54	76	1,418
A pályázati pénzekon megvalósított fejlesztések, beruházások növelték vállalatunk versenyképességét.	3,65	78	1,375
A pályázatból megvalósított fejlesztéseket, beruházásokat az elnyert támogatások nélkül nem lehetett volna gazdaságosan megvalósítani.	3,78	76	1,282
A pályázatok segítségével megvalósított fejlesztések nyomán lényegesen nőtt az alkalmazotti létszám.	2,75	77	1,339

Megjegyzés: 5 fokozatú Likert-skálán 1: egyáltalán nem ért egyet, 5: teljesen egyetért

15. táblázat
A pályázati rendszerek értékelése

	Mean	N	Std. Deviation
A pályázati rendszer átlátható, nyilvános, az eredmények összhangban vannak a bírálati szempontokkal.	2,92	115	1,125
A pályázati rendszer átláthatósága sokat javult az utóbbi öt évben.	3,12	116	1,12
A pályázati rendszer a megfelelő területekre és vállalatcsoportokra koncentrál.	3,09	114	1,052
A pályázati rendszer célrendszere, gazdasági fejlesztő ereje sokat javult az utóbbi öt évben.	3,20	115	1,053
Vállalata könnyebben jut pályázati forrásokhoz, mint legfontosabb versenytársai.	2,18	119	2,049

Megjegyzés: 5 fokozatú Likert-skálán 1: egyáltalán nem ért egyet, 5: teljesen egyetért

ÖSSZEFOGLALÓ

Kutatásunk során *viszonylag pozitív képet* kaptunk a vállalatok finanszírozási helyzetéről, ugyanakkor tisztában kell lennünk azzal, hogy a leginkább finanszírozási gondokkal küzdő induló és fiatal vállalkozások, illetve a mikrovállalkozások nem reprezentálták magukat az elemzett adatbázisban.

Összességében a *hitelfelvételi aktivitás elmarad az európai uniós* átlagtól, ami nem a hitelfelvételi nehézségekből adódik. A vállalatok többségének nem jelentett problémát a hitelfelvétel, bár a hitelhez jutási lehetőséget a válság előtti időszakhoz képest romlónak érzékelték. Hosszú lejáratú hitelhez nehezebb volt hozzájutni, mint éven belüli hitelhez, illetve a vállalatok itt tapasztaltak kedvezőtlenebb tendenciákat.

A *leggyakoribb hitelfelvételi cél* a gépek, berendezések, járművek vásárlása volt. Még a gyakori hitelfelvétellel jellemezhető vállalati körben sem jellemző hitelfelvételi cél a tartozások kiegyenlítése, bár a képet árnyalja, hogy náluk az egyik legfontosabb pénzügyi cél a likviditás megőrzése volt, illetve a jövedelmezőségük nem érte el az iparági átlagot.

A bankokkal szembeni általános elégedettség a korábbi eredményekkel összecsen-
gően még mindig jó, és abban is megmutatkozik, hogy a vállalatok többsége nem
szándékozik bankot váltani.

Vizsgálataink alátámasztották a korábbi kutatások eredményeit, amelyek szerint
a magasabb jövedelmezőséggel magasabb sajáttőke-arány járt együtt. A kutatási
eredményeink arra utalnak, hogy a saját tőke magas aránya mögött nem hitel-
felvételi nehézségek rejlenek, hanem az elsődlegesen saját forrásból finanszírozó
vállalatok számára más finanszírozási lehetőségek is rendelkezésre állnak, így
nem kényszerülnek hitelfelvételre.

Feltételezéseink szerint a vizsgált vállalati körben 2013-ban a növekedést elsősor-
ban nem a hitel-, illetve a külső forráshiány akadályozta.

A megkérdezett belföldi tulajdonú kis- és középvállalatok 65%-a *semmilyen pá-
lyázaton* nem vett részt 2009 és 2013 között. Legtöbben az Új Széchenyi Terv ke-
retein belül pályáztak, és ezt a pályázatot tekintették a legfontosabbnak a verseny-
képesség javítása szempontjából. A válaszadó vállalatok 54%-ának sikeres volt
az összes pályázata, 10% alatt volt azon vállalatok aránya, akik csak sikertelen
pályázatokkal rendelkeztek. A pályázatok körülbelül felénél vették igénybe pá-
lyázatírók közreműködését. Bár az elmúlt öt év alatt a vállalatok érzékelték némi
javulást a pályázati rendszerrel kapcsolatban, még mindig nincs általános elége-
dettség, elsősorban a pályázatok átláthatóságát érzékelték problémásnak.

IRODALOMJEGYZÉK

- CHIKÁN – CZAKÓ – WIMMER (2014): Kilábalás göröngyös talajon. Gyorsjelentés a 2013. évi kérdőíves felmérés eredményeiről. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1528/1/BCE%20VKK%20GYORSJELENTE%202014_2.pdf
- GÁL, V. (2013): A magyar kis- és középvállalkozások tőkeszerkezetének sajátosságai. Disszertáció. http://www.gtk.ke.hu/files/tiny_mce/File/doktori/disszertacio_gal_veronika.pdf
- GANCZER, T. (2010): A kkv-szektor jellemzői és finanszírozási lehetőségei a gazdasági válságban, összehasonlítva az ezredforduló kezdetén tapasztalható expanzióval. Szakdolgozat, BGF. http://elib.kkf.hu/edip/D_15039.pdf
- NÉMETHNÉ, G. A. – SINKOVICS, A. (2007): A Magyarországon működő nem pénzügyi vállalkozások forrás- és tőkeszerkezetének empirikus vizsgálata 1995–2003. *Közgazdasági Szemle*, április, pp. 350–375. <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00136/pdf/5nemethne-gal-sinkovics.pdf>
- Monitoring jelentés (2009): A kis és középvállalkozások fejlesztésének stratégiája 2007–20013. Éves időközi monitoring jelentés.
- SINKOVICS, A. (2003): A vállalkozások tőkeszerkezetének változása Magyarországon 1995–2002. http://epa.oszk.hu/02000/02051/00004/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlemenyek_13_033-044.pdf